

Az özvegy és elvált személyek kutatása

Bagdi Márton, Budapest (bagdima@t-online.hu)

A Matrikula hasábjain korábban beígért témák tanulmányozása során eldöntöttem, hogy komolyan foglalkozom a „kinek mennyire éri meg és kinek mennyire fontos” kérdésekkel. Az anyakönyvezés hiányosságai miatt sokan gyakran idő előtt abbahagyják a kutakodást. Hamar elfogy az ambíciójuk és a kitartásuk. Nekik nem fontos a család múltjának rekonstruálása. Valójában nem eléggé érdekli őket a család múltja. Mások viszont mindent elkövetnek annak érdekében, hogy újabb nemzedékről vagy nemzedékekről rántsák le a rejtélyes leplet. Minden újabb nehézséget kihívásnak tekintenek és keresik a kilátástalan helyzetek megoldását. A Matrikula hasábjain ehhez kívánok nekik újabb ötleteket adni.

Még az egyszerű nevek esetén is előfordulhatnak váratlan problémák. Ez viszont nem jelentheti a kutatás feladását. Szeretném, ha minden családfakutató az egyes őseiről teljes életutat állítana fel. Rögtön hozzáteszem, hogy az anyakönyvi adatokból ez csak vázlatosan a születés, házasságkötés/ek/ és elhalálozás tekintetében valósítható meg. Az anyakönyveken kívüli más forrásokat csak kevesen tudják igénybe venni. Ők a szerencsésebbek.

Az állami anyakönyvezés bevezetése után 1906. december 31-ig mindhárom anyakönyvet „szöveges” formában szerkesztették. A születési anyakönyvekben gyakorlatilag megadtak minden adatot a személyek születéskori beazonosításához. 1907. január 1-től táblázatos formára tértek át mindegyik anyakönyv vezetésében. Sajnos a táblázatok szerkesztői lényeges dolgokat nem képezték le az 1895. október 1. utáni szöveges formában vezetett adathalmazból. Ennek következtében az anyakönyvezés tartalmilag lényegi veszteségeket szenvedett. A születési anyakönyvből eltűnt a szülők eredete. A házasságkötéseknél nem adták meg a vőlegény és menyasszony születésének helyét. Az özvegy vagy elvált személyek családi állapota tekintetében az állami anyakönyvezés bevezetésétől gyakran már nem alkalmaztak megkülönböztetést. Így az özvegyek és elváltak családi állapota nőtlenként és hajadonként fogható fel. Az azonosítások során és az életút felállításakor ez sok problémát okozott.

A hiányzó adatok pótlásához minden árukkodó információt meg kellett ragadni. Az ilyen árukkodó információk általában nem a házasságkötési anyakönyvekben keletkeztek. Hozzáteszem, hogy a felekezeti anyakönyvezéssel szemben, az állami anyakönyvezés során az ilyen árukkodó információkat nem tudatosan és nem rendszeresen vezették. Azok idővel teljesen elmaradtak. A vizsgált időszakban a halotti és születési bejegyzéseket bejelentés alapján végezték. A bejegyzés végén volt egy megjegyzés rovat. Ezt nem mindig töltötték ki, de a kitöltött rovatot érdemes figyelmesen tanulmányozni. Itt gyakran igen fontos genealógiai árukkodó adatok találhatóak nemcsak az elhalt személlyel, de magával a bejelentővel kapcsolatosan is.

Nagyiván állami halotti anyakönyve szerint 1906. május 13-án meghalt özvegy Tóth István, néhai Póta Zsuzsanna férje. A megjegyzés rovatban ez áll: *„özvegy Balog Mihályné született Tóth Margit kijelentette, hogy az elhalt neki az édesapja volt.”*

Nagyiván egységesített házassági táblázatában rákerestem Balog Mihályra (táblázat híján a házassági anyakönyvben kell keresni!). Kiderült, hogy az ő házasságukat 1896. november 9-én jegyezték be. Itt megadták Tóth Margit születési dátumát, valamint az apja és az anyja nevét. Az egységesített halotti táblázatban ismét Balog Mihályra keresve 1903. április 22-én megtaláltam annak halotti bejegyzését (táblázat híján a halotti anyakönyvben kell megkeresni!). Az egyesített házassági táblázatba beírtam a halál helyét és napját. Ezzel Balog Mihály teljesen azonosításra került.

Tóth Margit fiatalasszonyként, 1908. november 26-án férjhez ment Kurucz Györgyhez. Formailag mindkettőt első házasként jegyezték. Ekkor az apját helyesen néhai Tóth Istvánnak, az anyját pedig néhai Póta Zsuzsannaként írták, ami megerősíti a fenti halotti bejegyzés adatainak helyességét. A fentiek ismeretében Tóth Margit neve elé kiírtam az „özv.” megkülönböztető jelzőt, valamint a szülei neve helyére a „Balog Mihályné” bejegyzést írtam. Ezzel a második házasságkötésnél ő teljesen beazonosításra került. Éltem a gyanúperrel, hogy Kurucz György is özvegy férfiként házasodott. Igen gyorsan megtaláltam az előző házasságkötését, majd az előző feleségének a halotti bejegyzését is. Az ő azonosítása során kiderült, hogy neki ez már a negyedik házassága volt. Mindegyik államilag jegyzett házasságánál hiányzik a családi állapot megjelölése. Ezek után, a korábbi három házasságánál már az ő neve elé is kiírtam az „özv.” megkülönböztető jelzőt. A négy házasságának adatait az egységesített házassági táblázatban egymás alá rendeztem. Ezzel már ő is teljesen azonosított lett, mind a négy házassága tekintetében. Tóth Margit özvegy Kurucz Györgynéként 1953. november 13-án Dévaványán halt meg. Így lényegileg felállítottam Tóth Margit teljes életútját.

Az apa halálesetének bejelentésénél beírt áruklódó információk figyelmen kívül hagyása esetén Balog Mihály halálát hagyományos módszerrel akár 50-60 éven át kellett volna keresni a halotti anyakönyvben, hiszen a házassági bejegyzéséből nem tudható az, hogy a házasságkötés után mikor halt meg. A Tóth István halálának bejelentésekor bejegyzett megjegyzés figyelembevételével a halotti bejegyzés keresését néhány évre rövidítettem. A még fiatal Tóth Margit második házasságánál sem merült volna fel a valós családi állapotát illető nyilvánvaló kérdés. Így a teljes azonosítása során állandóan megoldandó problémákba ütköztem volna. Miután az első házasságát elfogadható módon anyakönyvezték, majd a második házasságkötésénél pótoltam az „özvegy” megkülönböztető jelzőt, továbbá az előző házassága után őt jellemző „Balog Mihályné” asszonynevet, ő a második házasságában is azonosításra került. Így az életút felállítása már nem jelenthetett különösebb problémát.

A születési anyakönyvi táblázatokban a házas személyek rekordján belül a nemeket jelölő celláknak (férfi vagy nő) a hátterét narancssárgára színeztem. Így amikor egy házasságkötéskor az özvegy vagy elvált családi állapot nem került feltüntetésre, az ilyen személy azonosításakor a születési anyakönyvi táblázatban már a nemek oszlopában narancssárga háttérszínezett cellához jutottam. Persze ilyen esetekben a konkrét személy azonosítását még nem tekinthettem befejezettnek csupán azért,

mert egyszer a korábbi házasságkötésénél már azonosítottam őt. Az ilyen esetekben még külön aprólékos feladatok maradtak a kapcsolódó személyek vonatkozásában is.

Férfiak esetében a családnév előtt mindig kiírtam az „özv.” vagy „elvált” megjelölést. Mindkét megjelölés rendkívül fontos árulkodó információ, mert meghatározza az azonosítás vagy az életút felállításának irányát, menetét. Így számomra fontos „útjelző tábla” szerepét töltötte be. Ezekben az esetekben megkerestem az előző feleséggel kötött házasságot, majd időrendben egymás alá-főlé rendeztem a két házasságkötés rekordjait. Özvegyesség esetén megkerestem az előző feleség halotti bejegyzését és beírtam a megfelelő adatokat a halotti, születési és egyesített anyakönyvi táblázatokba. Ezzel az özvegyen újra házasodott férfi azonosítása befejeződött. Elvált férfi esetén hasonlóan jártam el. Itt a nevek elé kiírtam az „elvált” megkülönböztető jelzőt. Összességében az életút leképzésekor azt a házasságokkal meghatározott szakaszokra osztottam. E szakaszokon belül a különböző házasságokból külön-külön is születhettek gyerekek (lásd a későbbi ábrákat).

Özvegy vagy elvált asszony újabb házassága esetén elengedhetetlen az „özv. vagy elvált” megjelölés kiírása. A legegyszerűbb eset az, amikor beírták az anyakönyvbe azt, hogy az adott személy kinek az özvegye vagy kitől vált el. A felekezeti anyakönyvvezés során ilyen bejegyzésekkel gyakran találkoztam. Ebben az esetben a soron következő házasságnál a szülők neve helyett a táblázatban az asszonynév került beírásra, mert ebben a házasságban ő így került azonosításra. Tehát az özvegyasszony házasságkötésekor az asszonynév ismerete fontosabb a szülők nevéénél. Persze ez nem zárhatja ki mindkettő megadását. A házassági anyakönyvi táblázatban meg kellett keresni az özvegyasszony előző házasságkötését, ahol ellenőriztem a szülők nevének meglétét és helyességét. Ha szükséges volt, javítottam vagy pótoltam azokat. A halotti anyakönyvi táblázatban megkerestem az előző férjének a halálát. A halotti anyakönyvi táblázatból a házassági adatokhoz, majd a születési táblázatba bevittem a férj halotti adatait. Ebben a sorban található az asszony leánykori adatai (az életkora vagy a pontos születési dátuma, az apja neve, esetleg az anyja neve is). A lényeg az, hogy az ő azonosítását végérvényesen az utolsó férjénél bekövetkezett halálától elindulva, mindig az első házasságkötésénél fejeztem be. Így minden esetben végigjártam ezen asszonyok teljes életútját. Ezt még a kifogástalan anyakönyvvezés esetében is meg kellene tenni, de a tisztánlátás érdekében, a hiányos anyakönyvvezés esetén ez elengedhetetlen.

Olyan esetekben, amikor az özvegy vagy elvált asszony házasságkötésénél nem adták meg az előző férj nevét, de a születési anyakönyvben történő azonosításoknál ő már korábban házasként szerepelt, a nemek cellája narancssárga háttérszínezéssel volt ellátva. A pontos születési dátum ismeretében az Excel kereső funkciója segítségével rákerestem a születési dátumra, s így könnyen megtaláltam az előző férj nevét és adatait is. Az özvegyasszonynál az előző férj halotti adatait is megkerestem, majd a megtalált adatokat a megfelelő táblázatokba bevittem. E műveletek az Excel-táblázatok segítségével néhány percet vettek igénybe. Nélkülük az anyakönyvekben való hagyományos kutatás hetekig elhúzódhatott volna, miközben az eredmény helyessége nem versenyezhetne a leírtakkal. Senki sem ren-

delkezik látnoki képességekkel. Itt minden aprólékos adatot bizonyítani kell! Elvált asszony esetén az asszonynév pótlásán túl nincs tennivaló.

Az özvegy férfi és az özvegy, de ismeretlen asszonynevű nő újabb házasságkötésénél az előző házastársak halálának megkeresésével mintegy igazoltam a következő törvényes házasságkötés jogosságát. Amennyiben a férj nem halt meg, az ő adataira rákeresve könnyen igazolhattam az újabb házasságkötését. Ezzel igazoltam azt, hogy elvált személyekről van szó. Eközben a születési táblázat nemek cellájának háttérszínezése sokat segített. Az ismételt megtalált születési dátum esetén például, azt a keresőbe beírva egy gombnyomással megtaláltam az előző férjjel kötött házasság rekordját. Így a következő házasságnál már nem jelentett problémát az asszonynév beírása. Az özvegy és elvált asszonyok azonosítása a menyasszonyok szerint indexált táblázatokban áttekinthetővé vált. Számítógép nélkül e műveletek napokat, heteket is igénybe vehetnek.

Amennyiben a megjegyzés rovatban vagy a házasság bejegyzésében arra utaló adat áll, hogy az érintett személyek közül valaki (előző házastárs vagy szülő) már meghalt – néhai, árva, özvegy –, akkor annak a halotti adatok oszlopába < (előtt vagy korábban) jel után az itt megismert négyjegyű évszámot írtam be. Például ha valamely özvegyasszony 1811. december 12-én újból férjhez ment, akkor a férje halotti adatának cellájába ideiglenesen a <1812 (1812 előtt) értéket írtam. Az előző férj esetén ez kvázi útjelző tábla szerepét töltötte be. Azt a feladatot írta elő számomra, hogy a férj halálát a megadott 1812. év előtt keressem meg. Miután megtaláltam a halotti bejegyzés pontos dátumát, e bejegyzés helyett a halál pontos napjának nyolcjegyű számát írtam be. Az egységesített táblázatokban minden egyéb adat a módszer követése esetén ab ovo rendelkezésre állt. Így mindig csak a hiányzó adatot kellett beírni. Ezáltal jelentős jegyzetelési feladattól mentesültem.

Gyakorlatilag a cellák formázása (dőlt betű, piros betű, háttérszínezés), továbbá bizonyos jelek (<, +, x) alkalmazása nem változtatta meg a cellák valódi tartalmát, de kiemelték azokat a cellák sokaságából. Ennek következtében az adott adatsort a többitől eltérően kezeltem és értelmeztem, hiszen azok figyelmeztető útjelző táblák szerepét töltötték be.

Ilyen formában az egységesített anyakönyvi táblázatok alkalmasak egész települések kutatására. Természetesen e táblázatok segítségével, a tévedések kizárása mellett, könnyen megoldható bármely család felmenőinek és leszármazottainak kutatása is. A „sajtpapírokkal” körülbástyázott kezdő és haladó kutatókkal ellentétben a családfakutatást egyszerű adatbevitelre és adatfeldolgozásra redukáltam.

Az első számú fő rendezési elv – az idő.

A téma fontosságát is aláhúzva talán egy kicsit hosszabban írok róla. Kérem, ne tekintsék ezt feleslegesnek!

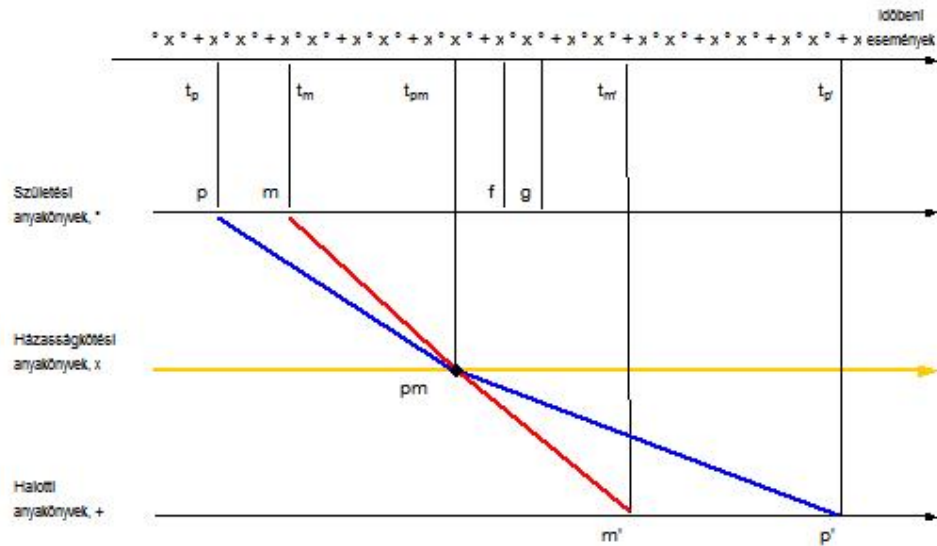
A világmindenség szaporán ketyegő óráján a másodpercek milliárdjai követik egymást és sokszor az általunk megszokott és állónak tűnő idő szélvészfényként rohan előre. Itt egy gyereksírás jelöli az új földi jövevényt, amott vidám zenés multság fémjelzi két érző szív egymásra találását, vagy égi jelenségként egy hullócsillag jelzi valaki életének a végét. Minden pillanatban történik valami, amely ma esemény, holnap pedig kutatható történelem. Frank Crane szavaival *„Megszületél, és amikor eljön a pillanat, a vendégeskedésed befejeződik e bolygón. E két pillanatot nem határozhatod meg, ám amit közöttük teszel, abban az idő lehet barátod és lehet az ellenséged. Intézd úgy, hogy a barátod legyen.”*

Az idő nem tesz kivételt senkivel. Minden ember legfontosabb feladata az, hogy földi tartózkodása alatt valamit hozzátegyen az ősök múltjához, majd a gyerekeinek és unokáinak továbbadja az ősök életének fonálát. Ennek érdekében az Isten által utalványozott idő megállíthatatlan fogyásával szemben mindenkinek az a feladata, hogy gyarapítsa tudását, képességeit, anyagi jólétét és ezzel párhuzamosan az alapvető kötelessége teljesítésével új egyedeket hozzon létre, majd nevelje fel azokat, hogy folytathassák az elődök hagyományait. Több száz település anyakönyveit tanulmányozva határozottan állítom, hogy az őseink e kitételeknek messze eleget tettek.

Mindenkinek vannak ősei és kevés kivétellel utódai is. A nemzedékek szakadatlan folyamatában minden személynek megvan a konkrét helye, és a Földön eltöltött idejével és munkásságával biztosítja a nemzedéke földi életének folytonosságát. Ebben a folytonosságban az idő a legcsodálatosabb rendezőelvnek a szerepét tölti be, melyet nem lehet sem megszakítani, sem megfordítani. A Földön eltöltött napokat, heteket és hónapokat egyszerűen nem számolhatom meg, mint a havi béretem, mert minden napom más és más. Ezzel azt kívánom jelezni, hogy az emberi életet jelentő idő nemcsak egyszerű fizikai mennyiség, amit az erre a célra rendszeresített szerkezettel mérhetek. A megélt időnek minőségi jellege is van. Így volt ez az őseinknél is. Sajnos ennek nyomon követésére az anyakönyvi bejegyzések alkalmatlanok.

A világ legcsodálatosabb jelensége az idő. Segítségével mérem a változásokat, a változások gyorsaságát, valamint a szokásos úton rögzíték bizonyos eseményeket: születést, házasságkötést és elhalálozást. Az időből nap mint nap ugyanannyi van mindenkinek. Az idő senkitől nem vehető el, ugyanakkor pluszban senkinek nem adható. *„Az idő – pénz, és pénzért nem vehető”* mondás arra utal, hogy az idő sokkal, de sokkal értékesebb, mint a pénz. Így a gazdag emberek életében az idő ugyanazt a szerepet játszza, mint a szegényekében. Az idő Isten ajándéka. Jelképesen mondhatnám, hogy a születés pillanatában már mindenki számára ismert, mennyi időt utalványozott neki Isten. Mindenki ingyen jut hozzá, s ezért sokan nem tudják azt megbecsülni. Igen nagy baj lenne az emberiséggel, ha a Teremtő által nap mint nap utalványozott időért fizetni kellene.

A családfakutatás irányító tételle érdekében több apró ábrát szerkesztettem. A családos emberi élet legegyszerűbb esete az, amikor az apa és anya egyetlen törvényes házasságban éltek és nevelték gyerekeiket. Ezt a következő ábrával szemléltetem:

1. ábra. A legelterjedtebb házaseset kutatásának szemléltetése

A legfelső irányított nyíl a történelmi időt szemlélteti, amely mentén mindig történt és történik valamilyen genealógiai esemény (születés, esketés vagy halál). Az ilyen eseményeket az egyházi felekezetek 1895. október 1. előtt, míg az állami anyakönyvvezetők ezután a születési, házassági és halotti anyakönyvekbe vezették be és ott tartották nyilván. Az események megtörténtének és bejegyzésének időrendi sorrendjét is tükrözve az anyakönyveket három irányított egyenessel ábrázoltam.

A vizsgált család különböző genealógiai eseményeit a legfelső irányított egyenesen ábrázolt, óriási tömegű adathalmazból gondolatilag kiemelve, a kék és piros egyeneseken egy-egy ponttal jelöltem. Mit is kell tudni az ilyen eseményekről vagy pontokról?

A kék színnel jelölt apa esetében a p - pm - p' pontokat vagy eseményeket összekötő egyenes szakaszok az apa életútjának egy-egy szakaszát (gyerek- és ifjúkor, érettkor és időskor) ábrázolja. Az ilyen eseményeket a felekezeti hovatartozás ismerete mellett a családi és utónév, a születés ideje tp , a házasságkötés ideje tpm , elhalálozás ideje tp' , továbbá az eseményeknek a helye, valamint a szülők családi és utóneve teheti konkrétá és kötheti össze.

A piros színnel jelölt anya esetén az m - pm - m' pontokat vagy eseményeket összekötő egyenes szakaszok az anya életútjának egy-egy szakaszát (gyerek- és hajadonkor, érettkor és időskor) ábrázolja. Az egyes eseményeket a felekezeti hovatartozás ismerete mellett ugyancsak a családi és utónév, a születés ideje tm , a házasságkötés ideje tpm , az elhalálozás ideje tm' , továbbá az eseményeknek a helye, valamint a szülők családi és utóneve teheti konkrétá és köti össze.

A pm pont az apa és anya két eseményhalmazának olyan közös pontja, amelyre azonos a tpm idő és a házasságkötés helye. Ettől a ponttól jobbra helyezkednek el a közösen megélt élet eseményei (gyerekek születése, nevelése, kiházasítása és az ő haláluk). A pm pont konkrét és fix, mert két fizikailag

fogható hűsvér ember házasságkötési eseményét testesíti meg. A legnagyobb gondot az jelenti, hogy a felekezeti és állami anyakönyvi bejegyzésekben a vőlegény és menyasszony azonosítatlanul, vagy alig értelmezhető módon szerepelnek.

A p - pm - m tartomány egyelőre ismeretlen, bizonytalan és nehezen kutatható eseményeket tartalmaz, amit a függőséggel járó kiskorúság jellemez. Régen a gyerekekről a születésükön kívül nem sok mindent jegyeztek fel. Egyet viszont érdemes jól megjegyezni, mégpedig azt, hogy a felekezeti és állami anyakönyvi bejegyzésekben a születés olyan esemény, amikor az újszülött – némi logikai kiegészítésekkel – azonosításra kerülhet. Ez ugyan nem mondható el minden korra, mégis nagyon fontos momentum. Ezt úgy rögzítem, hogy az egységes anyakönyvezés tekintetében nem fogadom el helyesként az újszülöttek bejegyzésének formáját és tartalmát. A fő gond elsősorban abban rejlik, hogy a születési anyakönyvbe bejegyzett gyerekről a halotti anyakönyvben sokszor néhány nap, hét, hónap vagy év után megtalálhattam a halotti bejegyzését is. A legtöbb probléma akkor keletkezett, amikor a házasságkötéskor vagy a halál bekövetkeztekor bementett életkori adatok nem egyeztek meg. A valóltan adatoktól számított évben kerestem a személy születési adatait (a születés napját, vallását, a szülei nevét, stb.). Ilyenkor könnyen kiderülhetett, hogy egy csecsemőkorban meghalt gyerek adataihoz jutottam. Ő semmiképpen nem lehetett az általam kutatott személy. A probléma megoldásához – a sok azonos nevű gyerek esetén – muszáj volt elvégezni mindegyik gyerek azonosítását. Tapasztalatból mondom, hogy a születési anyakönyvekben kimutatható névtorlódásokat az idő megoldja. Ehhez a halotti bejegyzések megkeresésével a csecsemő vagy gyerekkorban elhunyt gyerekeket ki kellett zárni annak lehetőségéből, hogy „valaki nevében kiházásítsam őket, majd hosszú életet adjak nekik”.

Az anya és az apa pm - p' - m' tartománya sokszor számtalan konkrét információt adhatott. A pm - m' tartományban született f és g , akik vonatkozásában a földi cselekmények sora – igaz más vetületben – a szüleikéhez hasonlóan játszódott le. A legszomorúbb, de elkerülhetetlen, amikor az m' és a p' pontban véget ér p és m földi cselekményeinek sorozata. Ezek a pontok is konkrétak, mert két ismert hűsvér emberhez fűződnek. A halotti esemény anyakönyvezésének is az a problémája, hogy a bejegyzésekben az érintett személyek nincsenek teljesen azonosítva. Következésképpen az ősoket olyan anyakönyvek alapján kell megtalálni, ahol a velük kapcsolatos házassági és halotti bejegyzések hiányosak, az ősök azonosítatlanok.

Az időbeni események regisztrálását külön egyeneseken adtam meg. Így jól látható, hogy p (leendő apai ős) születésének anyakönyvezése a tp időpontban, továbbá m (leendő anyai ős) születésének anyakönyvezése a tm időpontban történt. Ezek az időpontok pontosak. Még akkor is ezt mondom, ha tudom, hogy az 1800-as évek első harmada előtt inkább a keresztelesek napját vezették. Ez egybeeshetett a születéssel, de nem mindig. Később külön vezették a születés és a keresztelek (az állami anyakönyvezésben a bejegyzés) napját. Ezekhez hasonlóan pontosnak számít a tpm időpont is, amikor p és m összeházasodott (pm). Anyakönyvezés tekintetében a tm' és tp' halotti bejegyzéseket is pon-

tosnak kell tekinteni. Elvben és gyakorlatban ezek a bejegyzések valóban pontosak, mégis sok gond adódik a családfakutatás során.

Sokan joggal kérdezhetnék azt, hogy ha az események időbeni megtörténte tekintetében pontosak a bejegyzések, miben rejlik a gond. A választ a kutatás során ki-ki a maga módján előbb-utóbb megtalálja. Arról van szó, hogy az eseményeket konkrét emberekkel kapcsolatosan jegyezték fel, de oly módon, hogy azok mindenkori azonosításához az események kapcsán csak hiányos adathalmazt adtak meg. Az elhagyott vagy szándékosan elhallgatott információk révén rejtelessé tették a bejegyzéseket. Kvázi olyanok ezek a bejegyzések, mint a szórejtvények. A szórejtvényekkel szemben még rosszabb helyzetem volt, mivel ezek célszemélye konkrét megoldási kulcsokkal rendelkezik. Az anyakönyvi bejegyzések megfejtéséhez viszont sohasem állnak rendelkezésre megoldási kulcsok. Így az egész családfakutatás legfontosabb feladata a személyek beazonosítása lett. A bejegyzések kétségeket kizáró értelmezéséhez minden hiányzó adatot pótolni kellett.

Amennyiben p és m egy településen született, házasodott és halt meg, azaz őslakosoknak számítottak, úgy az ő azonosításuk nagy valószínűséggel nem jelentett különösebb gondot. Ilyen esetekben a beazonosítás megtörténhetett, miközben szüleik vonatkozásában is több adat előkerült.

Egy zárt közösségben, a születési és halotti anyakönyveket szemléltető egyeneseken, bizonyos eltolódásokkal mindenkinek (még a halvaszületett gyerekeknek is!) szerepelni kell. Természetesen voltak elköltözők is, akik halotti anyakönyvezése más településeken történt. Az ő vonatkozásukban viszont a módszer követése esetén már arról a településről kerülünk kapcsolatba az itt szemléltetett közösséggel, ahol feljegyezték az m' és p' eseményeket. Az ilyen személyek esetében beszélhetek az ún. „vitt és hozott” adatokról. A házassági anyakönyveket szemléltető egyenes mintegy rostaként is működik. Itt már csak azok szerepelnek, akik megélték a házasságkötéshez szükséges kort, és valóban megházasodtak (az agglagények, aggszűzek és a később sem házasodott megesezt leányok itt nincsenek feltüntetve). Lényegileg egy település házasságkötési egyenesén minden helyben létrehozott házasságkötés (az idegenből ideköltözőké, az idegenből hozott vagy idegenbe elvitt házastársak esete is) szerepel.

Módszerem szerint, fejből előbb a házasságkötés időpontját határoztam meg, amely lehetséges az egyszerű keresés mellett a halotti bejegyzés alapján is, amennyiben találtam erre árulkodó információt:

$$t^* = t^* - ax - t.$$

Itt megfelelően t^* a házasságkötés napja, t^* az elhalálozás napja, ax a házasságban eltöltött évek száma és $t < 365$ nap (töredék év). Az itt következő képletek nem a matematikai pontosságú számíthatóság alapján lettek felírva, csupán arra kívánják felhívni a figyelmet, hogy pontos anyakönyvezés esetén

a kutatási tartomány $t < 365$ nap időtartamra szűkíthető. Ez az esetek többségében igazolódik is. Ezek a kis képletek is azt mutatják, hogy a családfakutatást tudatosan, azaz irányított gondolkodással végezzem.

A p és m születése egymástól független esemény. A házasságkötéssel közöttük függőségi kapcsolat alakult ki. Így a további életükben bekövetkező események (gyerekek születése, kiházásítása és a saját haláluk) anyakönyvezés tekintetében egymástól függő eseményekké váltak. Erre utalnak a különböző áruklodó információk is. Ennek megfelelően a házasságkötés utáni eseményeket úgy kellett volna anyakönyvezni, hogy a bejegyzésekből az érintett személyek szerepe és helye a családban nemcsak együtt, de külön-külön is tisztázható legyen. Ezt a tisztázottságot segítik elő a különböző anyakönyvekbe bejegyzett, de csak a család tagjaira vonatkozó áruklodó információk.

Ezt az állapotot a gyerekek születésének 1786 utáni anyakönyvezése (amikor már az anya neve is bejegyzésre került) teljes mértékben tükrözi. Ilyen szempontból ezek az anyakönyvi bejegyzések bizonyító erővel bírnak. Sajnos a halotti anyakönyvezéseknél ennek felismerése csak az 1800-as évek második felében következett be. Ez azt jelenti, hogy a kiskorú gyerekek halotti bejegyzésénél az anya neve egyáltalán nem, vagy csak igen ritkán szerepelt. Az 1700-as években sokszor még az elhunyt gyerek vagy anyja nevét sem adták meg. A gyakori családnevet viselő gyerekek esetén ez igen sok fejtörést okozott, különösen akkor, ha az adott korban még az apák keresztnéve is megegyezett. Ilyen esetekben a pontos lakhely (utca, házszám), valamint a keresztszülők adatainak (rokonsági fokok) figyelése is fontos. Ha a gyerek házasságkötésénél a szülők még mindig ott laktak, mint a születésekor, úgy az ilyen esetek tisztázhatóak. Ezért is nevezem a p - pm - m területet bizonytalanak és nehezen kutathatóknak. Abban az esetben, ha a halotti és a házassági anyakönyvekből kapott információk alapján valamelyik ős születési anyakönyvezésének is a kutatott településen kellene lennie, de ennek ellenére nem találtam azt, megnéztem a szomszédos falvak anyakönyveiben is. Nem egy gyerek született a szomszéd településeken vásározás vagy rokonlátogatás közben. Ez nem tartott sokáig, hiszen az életkor alapján eléggé jól behatárolható a születés ideje.

Tudtam, hogy a keresztleletlen gyerekek csecsemőhalálának kizárása, illetve csökkentése érdekében a felekezetek kötelezővé tették a három napon belüli keresztelest. Beteg gyerekek esetén a lelkészek vagy plébánosok házhoz mentek és otthon kereszteltek, sőt erre a bábaasszonyok is jogot kaptak. Ennek nyoma van az anyakönyvekben. Még a XX. századi szájhagyomány alapján is találkozhatam olyan történetekkel, amikor elmesélték xy keresztelestével kapcsolatosan: „*a háború ellenére a gyerek egészségi állapotára való hivatkozással soron kívül vitték a paphoz keresztelni, mondván ne-hogy pogányként haljon meg*”. Mondani sem kell, hogy ezt az intézkedést nem mindig tartották be. Gyakran előfordult a gyerek egy hetes, sőt hónapos korában megtörtént keresztelese is. A XIX. század végén pedig a különböző szekták kialakulásával megtörtént az, hogy végképp nem is keresztelték meg a gyerekeket. Találkoztam olyan esettel, amikor a valamilyen szekta tagjává lett házastárs halála után a másik házastárs a már húsz éven felüli gyerekeit jegyeztette be a település születési anyakönyveibe.

Voltak olyan esetek is, amikor a lelkész vagy plébános távolléte, no meg a kiterjedt rokonság/sógorság/komaság miatt a gyereket a szomszéd faluban keresztelték meg. Főleg ott fordult elő, ahol valamely külterületnek számító kis település (major vagy tanyaközpont) közelebb volt egy közigazgatási területen kívül eső templomhoz. Persze ez nem mindig zárta ki azt, hogy később otthon a közigazgatási területen belül is megkereszteljék a gyereket. Így találkozhattam két helyen keresztelt gyerekekkel is. Amennyiben a második keresztelést végző lelkész vagy plébános következetes volt (ha jelezték neki az első keresztelés tényét), a széljegyzetben fel is tüntette azt. Ezek a jelenségek szerencsére ritkán fordultak elő, mégis jó tudni, az élet akkor is produkált kivételes eseteket. Az ilyen problémák megoldását nem az adott település anyakönyveiben kell keresni, hanem azokban a szomszéd falvakban, ahol egyébként a kutatott név ma is előfordul. Ezt könnyen megtudhattam a települések telefonjegyzékéből. Ez nem is állhat az anyakönyvben. Az ilyen személyek megtalálásához az anyakönyvekben felesleges újabb és újabb nekifutással próbálkozni.

A születés idejének keresése lehetséges
a halotti anyakönyvi bejegyzésből kiindulva:

$$t^{\circ} = t^* - K - t$$

a házassági anyakönyvi bejegyzésből kiindulva:

$$t^{\circ} = t^* - k - t$$

ahol ennek megfelelően t° a születés napja, t^* az elhalálozás napja, t^* a házasságkötés napja, K a megélt életkor (a leélt évek száma), k a vizsgált személy életkora a házasságkötéskor (a megélt évek száma), és $t < 365$ nap (töredékév).

Külön kell a házastársak halálának anyakönyvezéséről beszélni. Az események függőségét a feleségek halotti bejegyzése már az 1700-as évek végén is követte. Ez az azonosításukban óriási segítséget nyújtott.

Általános esetekben a p - pm - p' és m - pm - m' események beazonosítása nem jelentett nagyobb gondot. Így az események időbeni rendezését a születési, házassági és halotti anyakönyvi táblázatokban jónak, magát az időt pedig, mint rendezési elvet csodálatosnak tartom. Abban az esetben, ha az ok-okozatot is jól tükröző függőség kifejezésére mindig tartalmazták volna az azonosításhoz szükséges és elégséges adatokat, úgy ma és a jövőben nem lenne gond az adott településeken élt emberek azonosítása, következésképpen a családfakutatás sem.

Amíg az anyakönyvezés folyamatában nem biztosítják a születési, házasságkötési és halotti bejegyzések „egyenszilárdságát”, vagyis az egymásnak való megfelelést, mindig is gond lesz a személyek azonosítása, függetlenül attól, hogy felekezetek vagy állami hivatalok külön-külön vagy együttesen látják el az anyakönyvezés feladatait.

A megtörtént dolgokat nem tudjuk meg nem történtekké tenni. Sajnálatos, hogy az egységesített anyakönyvezésnek az állami anyakönyvek máig sem felelnek meg. Így az utókor kutatóinak nem kevés gondja lesz. Ma még ezeket könnyen át tudtam hidalni, mivel az élők között sokan vannak, akik egy jól irányított kérdésre azonnal megadták a helyes választ. További gondot fog jelenteni a lakosság mobilitásának felgyorsulása. A felekezeti anyakönyvezés időszakában a lakosság aránylag hosszú ideig egy helyben élt. Voltak vándorközsörűsök, csizmadiák, kupecsek, sókereskedők, cselédek, ún. „dohányosok”, stb., akik hol itt, hol ott tűntek fel. A lakosság nagyobbik hányada viszont nem mozdult. Ez a tény nagy segítséget nyújtott a múlt kutatásában. Ezzel szemben a XX. században a lakosság 50%-a elhagyta az őshazát. Ezek egy része csak az országon belül költözött, míg a másik része a világ öt kontinensének valamelyikén talált új hazát.

A korábban elhunyt élettárs halálának keresése az özvegyégi adat alapján történt:

$$t^{+ht} = t^* - b\ddot{o} - t$$

ahol ennek megfelelően t^* az özvegyen elhalt házastárs elhalálzásának napja, $b\ddot{o}$ az özvegységben eltöltött évek száma és $t < 365$ nap (töredékév).

Ha szerencsém volt, a halotti anyakönyvekben találkoztam a másodsor, harmadsor házias vagy özvegy megjelölésekkel is. E megjegyzések azonnal irányítottá tették gondolkodásomat. Figyelembevételük nagymértékben megkönnyítette az egyre terebélyesedő adathalmaz kezelését és a vizsgált személyek azonosítását.

Vegyünk egy egyszerű esetet. Száz év alatt húsz Nagy Ferencsel kapcsolatos halálesetet regisztráltak. Egyikük 80 éves korában hunyt el és a „harmadsor két éve özvegy” bejegyzés is szerepelt a megjegyzés rovatban. E kis megjegyzés alapján már tudtam, hogy a húsz halotti bejegyzés közül négy a vizsgált Nagy Ferencsel és három feleségével kapcsolatos. A legutolsó bejegyzés az ő halálát rögzíti, figyelmeztetve arra, hogy három feleségét már korábban eltemette. A „két éve özvegy” árulkodó információ alapján könnyen meghatározhattam a legutolsó feleségét és házasságkötésük időpontját, továbbá azt is, hogy ki volt az utolsó feleség előző férje, ha volt egyáltalán. Miután az első párosítással végeztem, elkezdtem a második, majd utána az első feleség azonosítását.

E bejegyzés híján vagy annak figyelmen kívül hagyása esetén megnézhettem volna a többi tizenhét halotti bejegyzést is. Hamarosan meglett a második asszony is. Az azonosítást elősegítette a

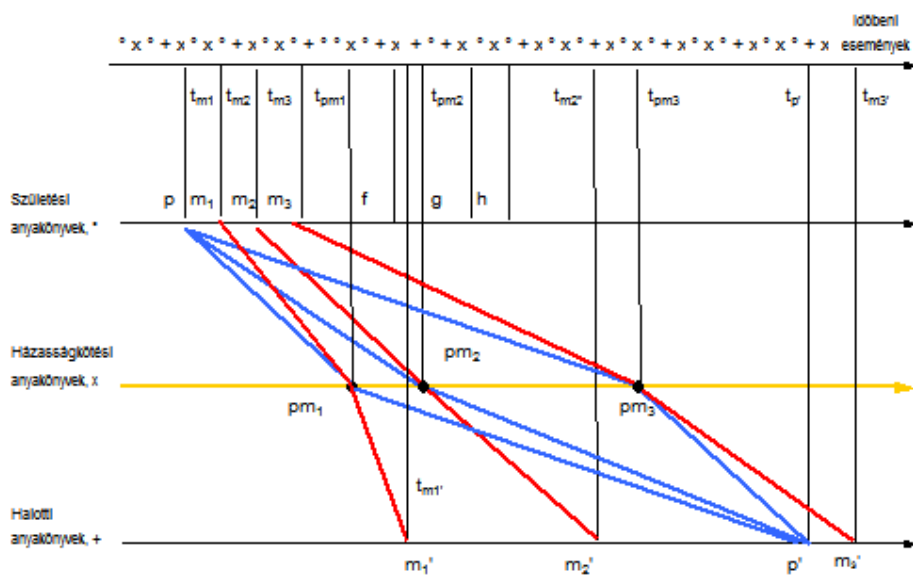
vele kapcsolatos árulkodó bejegyzés, pl. öt év házasság. Így ennek az asszonynak a táblázati sorába is az azonosított Nagy Ferenc genealógiai adatait írtam be. A vizsgált Nagy Ferencről az apró megjegyzések révén egyre több információm lett. A gondolatmenetet és a módszert folytatva hamarosan megvolt a harmadik feleség is. Így Nagy Ferencet nem önállóan azonosítottam, hanem az életútjához tartozó három feleségével együtt. Az egységesített és egyesített anyakönyvi táblázatban három sor áll a házasságkötések sorrendjében. Itt megtalálható nemcsak Nagy Ferenc összes azonosításához szükséges adata, de a három feleségéé is.

Tudomásul kell venni, hogy ősünk élete sem volt egyszerű. Válások ugyan nem voltak olyan gyakorisággal, mint ma, de a halandóság gyakran megkeserítette az életüket. Az újabb házasságokat gyakorlatias szempontok is diktálták. Ha meghalt a feleség és netán néhány apró gyerek is maradt hátra, azok nevelését másként nem tudták megoldani. Amennyiben a férj bukott ki a sorból, a megélhetéshez szükséges dolgok előteremtése érdekében lépéskényszer volt. Így egyáltalán nem csodálkoztam azon, hogy a házastárs eltemetése után igen rövid időn belül új házastárral találkoztam. Sőt a fiatalok esetében egy éven belül jött az újabb, de már közös gyerek is. Semmi kivetnivaló nincs ebben, hiszen ezek emberi dolgok. A családfakutatás szempontjából ez a tény viszont a hiányos anyakönyvezések miatt igen komoly problémákat okoz. Ha nem voltam elég körültekintő, a kutatott ősöknek igen könnyen nyomát veszíthettem.

Az özvegy vagy elvált ember házasságkötése

Az ősök megtalálásának egyik buktatója a többnejűség és a többférjűség. Itt először a többnejűség problémáját (2. ábra) mutatom be egy olyan példán, amikor a tp időpontban született p apa először a $tpm1$ időpontban házasságot kötött a $tm1$ időpontban született $m1$ anyával, aki lehetett hajadon leány, avagy már megözvegyült (elvált) asszony is. A hajadon leány esetén nem mindig, de többnyire feltüntették a leány életkorát és apjának nevét. Közös házasságukból f született. A $tm1'$ időpontban meghalt (elvált) az $m1$ anya. A régi anyakönyvek vezetési módja mindezt még aránylag hitelesen adja vissza. Így f családfájának összeállításánál nem lehetett gond az anyja kutatását illetően. Az apa sorának tisztázása érdekében nem ártott az anya halála (válása) után rögtön megvizsgálni a házassági anyakönyvet. Hamarosan találkoztam az özvegy (elvált) p újabb házasságával, amikor is $tpm2$ időpontban elvette az $m2$ anyát, aki éppenséggel lehetett még hajadon, avagy már szintén özvegy (elvált). A felekezeti anyakönyvezés alatt erre vonatkozó bejegyzés az esetek többségében mindig megvolt. Amennyiben hajadon leányt vett feleségül, hasonlóan a korábban leírtakhoz, többnyire szerepeltették az apja nevét, sőt egyes felekezeteknél már az anyja nevét is.

Özvegy vagy elvált asszony esetén viszont többnyire feltüntették a korábbi asszonynevét is. Ennek feljegyzése különös jelentőséggel bír az ő azonosítása szempontjából is, mivel az ő születési, továbbá a szülei adatai csak az első házasságának bejegyzésénél találhatók meg. Hiányos anyakönyvezés esetén az ilyen adatokat pótoltam.

2. ábra. A többnejűség kutatásának ábrázolása

Ebből a házasságból *g* és *h* születése azt is jelenti, hogy *f*-nek mostohaanyjától két féltestvére született. Amennyiben a mostohaanya özvegyen került e második házasságba, úgy hozhatott gyereket az első házasságából, akik *f*-fel mostohatestvérek lettek. E dolgokkal különösen akkor kellett tisztában lennem, ha leszármazási táblákat is akartam készíteni. A *tm2'* időpontban sajnos meghalt az *m2* anyja. Az árván maradt gyerekek nevelése érdekében is megnéztem a házassági anyakönyvet közvetlenül az *m2* anyja *tm2'* halálát követően. Hamarosan ismét találkoztam az özvegy *p* apa házasságkötésével. A *tm3* időpontban jegyezték be az *m3*-al kötött házasságot. Ebből a házasságból ugyan már nem feltétlenül születtek gyerekek, de az asszony hozhatott az előző házasságából egy-két gyereket. Sokszor a mostohagyerekek összeházasodtak. Így könnyen elképzelhető az ősök családjának sokszínűsége.

Felhívom a kedves olvasók figyelmét az apa születési adatára. Az első házasságkötésnél még az is előfordulhatott, hogy nem adtak meg semmit, mivel 1848 előtt ez nem volt szokás mindenütt. A második házasságnál már elképzelhető, hogy az özvegyiség mellett az életkorát is feltüntették. Ez a beazonosítás szempontjából óriási jelentőségű. A harmadik házasságnál már az sem kizárt, hogy a pontos születési napot is megadták. Így az azonosításban még előbbre juthattam. Most már csak a szülők adatait kellett megkeresni. Amennyiben nem adtak meg további adatot, úgy a halála utáni bejegyzés szolgál újabb pontosításként.

Sajnos a férfiak halotti anyakönyvezése túlzottan szűkszavú volt. Szerencsés esetben rövid utalást találhattam az özvegyiségre vonatkozóan (pl. 2 éve özvegy). Ez már irányt adott a továbblépéshez. Előfordult, hogy az életkort jelentő adat nem volt elegendő a beazonosításhoz, különösen akkor, ha vele közel azonos korú és megegyező nevű férfiak is voltak. Ekkor célszerűbb volt a harmadik feleség

halotti bejegyzését megkeresni. A feleségek esetében az asszonynevükön kívül legtöbbször bejegyezték a családi állapotukat is (pl. 12 éve ismét házas = 12x2 és 3 éve özvegy=3ö). Ez már hasonlít az ábránkra. Így véglegesíthetem nemcsak $m3$, de p halotti bejegyzését is. Az ilyen esetekben $m1$, $m2$ és $m3$ születési adatainak megkereséséhez és beazonosításához a különböző anyakönyvi táblázatokban általában kellő összegyűjtött adatmennyiség állt rendelkezésre.

Az apa beazonosításához minden megvolt, kivéve a születési adatokat. Az életkorra vonatkozóan 3-4 különféle adat is lehetett. Ezek az adatok lehettek egybehangzóak vagy egymástól eltérőek. Ezen adatok birtokában kikerestem a születési anyakönyvben a lehetséges ősoket. Nem kell megjedni. Számuk rendkívül lecsökkent azzal, hogy kiderítettem, nem három különböző apáról, hanem csak egyről van szó. Ezért van jelentősége a teljes életút vizsgálatának. Első közelítésre azt mondhatnám, hogy minek ennyi hókuszpókusz. Megnyugtatók mindenkit, hogy ezzel sokkal kevesebb munkát kell elvégezni, mint ha a sötétben tapogatózva keresném az első házasság után megözvegyült apa halálát, amely esetleg 40-50 év múlva következett be.

A p apa a $pm1$, $pm2$ és $pm3$ pontoknak megfelelően $m1$, $m2$ és $m3$ anyákkal kötött házasságot. Az első felesége $m1'$ pontban elhalálozott vagy elvált. A második feleségével $m2'$ pontban hasonló eset történhetett. A harmadik felesége túlélte őt. A p' pont meghatározása kihat mindhárom feleség kutatására.

A megözvegyült férfi újabb házasságkötésekor a feltüntetett vagy fel nem tüntetett előző feleséggel kapcsolatosan is teendőim voltak. Ezt úgy végeztem el, hogy az egyesített indexált házassági anyakönyvi táblázatban a vőlegények oszlopában rákerestem az adott nevű vőlegényre. Néhány kattintás után a jobb oldali oszlopban megjelent a keresett menyasszony neve, aki asszonyként már meghalt. Az ő halotti oszlopába beírtam a megözvegyült férj újabb házasságkötését magába foglaló évszámot, előtte a < jellel. Például < 1847 (olvasd: 1847 előtt meghalt). A halotti anyakönyv megjelölt időpont előtti kutatása eredményeként hamarosan megtaláltam az előző feleség sajnálatos halálesetének a bejegyzését. Az itt található dátumot és a hozzá tartozó életkort, valamint más értékelhető és szükséges bejegyzéseket bevitettem a halotti, majd az egyesített indexált házasságkötési anyakönyvi táblázatokba.

Amennyiben a születési oszlopban már szerepelt a házasságkötésnél megadott életkorból számított születési év, egyszerű kivonással ellenőriztem a halotti életkorból számított születési évet. Ha a két számítás ugyanazt az eredményt adta, a házasságkötésnél megadott életkorból számított születési év maradt. Eltérés esetén a házasságkötésnél megadott életkorból számított évszámot meghagytam, majd egy karakter kihagyásával a halotti életkorból számított születési év utolsó két számjegyét írtam, pl.: 1809 12. Ez azt jelenti, hogy a kutatott leánygyermek születésének bejegyzését 1809. január 1. és 1812. december 31. között kellett keresnem. Mivel ekkor már az újszülöttek anyakönyvezésénél az anyákat is feltüntették, minden születési adatát bevitettem az egyesített indexált házassági anyakönyvi

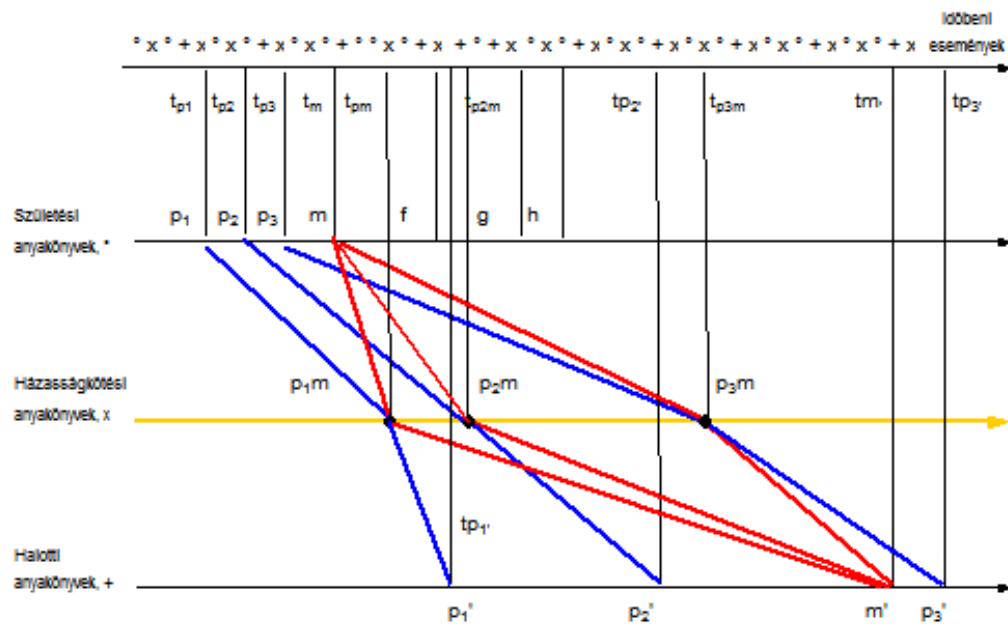
táblázatba. Ugyanakkor a halotti adatokat átmásoltam a születési anyakönyvi táblázatba is. Ezzel az ő azonosítását befejeztem.

Olyan eset is előfordult, amikor a keresett asszony neve nem szerepelt a házassági anyakönyvekből kigyűjtött adattárban. Ez azt jelentette, hogy a férj és feleség nem, vagy máshol házasodott. Ilyen esetben a megözvegyült férj új házassága fölött nyitottam egy új sort és beírtam a korábbi házasságból vagy együttélésből így nyilvánvalóvá vált adatokat (a férj neve, születési helye, vallása, stb., valamint az elhalálozott asszony összes ismertté vált adatát). Ezután már nyugodtan foglalkozhattam az új házassággal.

Voltak olyan esetek, amikor egy férfi az élete során kétszer, háromszor, négyszer és ötször is házasodott. A fenti menetet minden egyes esetben el kellett végezni, mert csak így derült fény a sok mostohagyerekre és az élet igaz történéseire.

Az özvegy vagy elvált asszony házasságkötése

Messze könnyebb a helyzet a többférjűség esetében (3. ábra). Itt $tpm1$ időpontban $p1$ összeházasodott m -mel. Közös házasságukból f született, akinek apja rövidesen a $tp1'$ időpontban meghalt. Ezen bejegyzés alapján az apa azonosítása elkezdhető. Ezt követően a halotti bejegyzésnél megtalált életkortól számított születési évben megkerestem a születési adatokat, ahol feltétlenül feltüntették a szülők nevét is. Így az apa azonosítását lezárhattam.

3. ábra. A többférjűség kutatásának ábrázolása

Ezzel szemben gyakran a nevén kívül semmit sem tudhattam f anyjáról. Sorsát illetően több variáció lehetséges. Az első az, hogy nem ment férjhez. Ebben az esetben előbb-utóbb megtaláltam a halotti bejegyzését, amely tartalmazta a férje nevét, és az özvegységben eltöltött évek számát, továbbá életkorát, stb. Ezzel már elvégezhettem az azonosítást (lásd az 1. ábrát).

Nézzük a 3. ábránknak megfelelő esetet, amikor is nem maradt egész életére özvegy, hanem férjhez ment és nem is egyszer. Ezt a házassági anyakönyvből tudhattam meg, ahol az esetek többségében kellő mennyiségű információt találtam az özvegység mértékére és előző férjes nevére is.

Az új házasságkötés pontosító adattal szolgálhatott az adott személy életkorát illetően is. A második és következő házasságoknál az özvegyasszonyok leánykori neve mellett nem mindig adták meg az előző férjes nevüket, valamint csak igen ritkán közölték a szülők nevét. Ilyen vonatkozásban az állami anyakönyvezés nagy hiányossága az, amikor az ismételt házasságkötésnél a férjes név helyett a leánykori név mellett a szülők adatait adták meg. A férjes név elhagyása ugyanolyan nehézségekhez vezet, mint amit fent már a férjek esetén bemutatam.

Az ábránknak megfelelően a felekezeti anyakönyvezés időszakában m előélete is ismert volt. Tudhattam, ki volt az előző férje, és azt is, hogy egy gyerekekkel maradt özvegy. Második házasságát a $tpm2$ időpontban jegyezték be $p2$ -vel. Ebből a házasságból g és h gyermeke született. Második férjét a $tp2'$ időpontban elveszítette és ismét özvegy lett. Most már nyugodt lelkiismerettel hozzáláttam a halotti anyakönyv kutatásához. Hamarosan megtaláltam m halotti bejegyzését, amely tartalmazza, hogy $p1$ -gyel 5 évig volt házas, $p2$ -vel 12 évig volt házas és $p3$ -mal 10 évig volt házas. Ebből világos volt, hogy $p3$ még él. A $p3$ előző házasságaiból született gyerekeinek családfája a 2. ábrának megfelelően kutatható.

Egyébként ő m korábbi gyerekei szempontjából indifferens. Egy igényes kutatás esetén m mindhárom férjét be kell azonosítani. A férjek azonosításában az m' pont kitüntető szereppel bír. A harmadik férj halálát csak ezt követően kell keresni. Lényegileg ezzel eljutottam oda, hogy m azonosításához a rendelkezésre álló adathalmaz bőségesen tartalmaz annyi adatot, amivel az azonosítás elvégezhető. Így az egységesített és egyesített anyakönyvi táblázatomban az ilyen háromszor házasodott asszonyok esetében is három sor van. Az asszonyok neve szerint indexált változatban a házasságkötések sorrendjében követik egymást, miközben az első házasságkötésnél az adatsor tartalmazza az apja és az anyja nevét is. A második sorban a szülők neve helyén az első férjes neve, míg a harmadik sorban a második férjes neve szerepel. A leírt módszerrel a többször házasodott asszonyoknak az életút felállítását mutattam be. E megoldás – szükség esetén – rendkívüli módon lerövidítette a többször házasodott asszonyok keresési idejét.

A módszer alkalmazásával akár 4-5 házasság sem okozott gondot. Segítségével a házaspárok egész életútját nyomon tudtam követni, s így később a születési anyakönyvekben talált gyerekek (vér-

szerinti és féltestvérek) egymás mellé rendelése sem jelentett problémát. Ezzel biztosíthattam a korábbi házasságokban született gyerekek áttekinthetőbb családfájának könnyebb összeállítását. Ez segített a mostoha testvérek házassága esetén is. Az efféle házasságoknak különösebb akadálya nem lehetett, hiszen mindketten különböző szülőktől származtak, de a „mostoha” sors összehozta őket.

Kimondható, hogy az „1x, 2x, 3x házas és egy-két éve özvegy” jellegű árulkodó információk olyan útjelző táblának számítanak, amelyek megkönnyítették az anyakönyvekben való időbeni tájékozódást, helyes alkalmazásukkal továbbá rengeteg kutatási időt takaríthattam meg. Ezek az információk újabb olyan árulkodó adatok megtalálását tették lehetővé, amelyek megmutatták a helyes kutatási irányokat.

Fontos, hogy megértsük, a többször házasodott asszony esetén a házasságkötésekor és a halálakor bejegyzett árulkodó információk olyan „útjelző táblák”-nak számítanak, amelyek megmutatják az ő és a hozzá kapcsolódó személyek gyors azonosításához vezető helyes útírányt. Ezért az ezen asszonyok nevéhez beírt összes árulkodó információt gondosan ki kell jegyzetelni, majd külön értelmezni kell azokat, a kapcsolódó személyek vonatkozásában is.

Az időnek, mint elsősorú fő rendezőelvnek taglalását összefoglalva rögzítem, hogy minden születési, házasságkötési és halotti esemény a történelmi idő folyásával megegyező sorrendben kerül anyakönyvezésre. Következésképpen az anyakönyvekben való tájékozódásnak is ez lehet a legfontosabb alapja. Minden más (folyószám, anyakönyvi kötetszám, indexálás, stb.) csak másodlagos lehet. Az időnek elsősorú rendezőelvként való ésszerű felhasználása – a fenti ábrák szem előtt tartása mellett – megkönnyítheti az anyakönyvekben való tájékozódást.

Az eddigi ismeretek alapján a nagyszámú őst rendezhettem a születésük, házasságkötésük és haláluk időbeni bejegyzése alapján. Csinálhattam úgynevezett indexált vagy betűrendes összeállításokat a legkülönbözőbb formában, de az ősök családfában elfoglalt helyéhez képest még így is rendezetlen marad az előfordulásuk. Az idő csodálatos rendezőelv nemcsak az időbeni egymás utánisággal lezajlott események rögzítésében, de az egymás után lejátszódó események összekapcsolásában is, ami nagyon megkönnyíti az anyakönyvekben való tájékozódást. A bejegyzések sorrendje nem azonos az események megtörténésének időbeni sorrendjével. A családfakutatásban ennek óriási jelentősége van. Sajnos az időbeni rendezőelv az ősök gyors ok-okozati egymáshoz kapcsolására egyáltalán nem alkalmas. Ez azért van így, mert az ősök születése, házasságkötése és halála nemcsak az összklakosság adathalmazában, de még az ok-okozati kapcsolatba hozható felmenők és leszármazottak vonatkozásában is véletlenszerű. Logikai kapcsolatot csak a házasságkötések esetén lehet felállítani. A jelen cikk terjedelmi korlátja miatt erről máskor külön írok.

A helységidegen-nevű személyek kutatása

Sajnos az idegenből jött családoknál nincs házasságkötési adat. Sőt gyakran előfordul, hogy a helyben házasulók közül sem mindenki helyi születésű, de helybéli lakos. Ezen információk híján a halotti anyakönyvekből kigyűjtött adatok elégtelenek a személyek azonosításához.

Nem mindig, de gyakran előfordult az, hogy az ilyen szülők gyerekeinek keresztelesekor bejegyezték a származási helyüket és/vagy más vallásukat. Az egységesített születési anyakönyvi táblázatokban minden gyerekhez bevezettem ezeket az adatokat. Előfordult olyan eset is, amikor a gyerekek egy része még máshol született, amit a házasságkötésüknél nem feltétlenül írtak be, hiszen már helybéli lakosnak számítottak. A születési anyakönyvben egyes gyerekeknél gyakran mindkét szülő eredetét és vallását feltüntették. Persze előfordult, hogy csak az apáét vagy az anyáét. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a másik szülő helybéli születésű. E tekintetben 1895. október 1. és 1906. december 31. között nagyon jól vezették az állami születési anyakönyveket. Később viszont elrontották azt.

A megtalált településnevek vagy felekezeti adatok ellenőrzéseként azonnal megnéztem az ottani felekezet házassági anyakönyvét. Rendszerint jó eredménnyel jártam. Sőt, további értékes adatokat találtam a házaspár azonosításához. Ilyen esetekben az ott született gyerekek adatait is kikerestem. Minden adatot bevittem az egységesített anyakönyvi táblázatokba.

Amennyiben különböző településeken született vőlegény és menyasszony házasodott, annak nyomát a születési hely szerinti házassági anyakönyvben is megtalálhattam. Ezt a dátum ismeretében könnyen leellenőrizhettem. Gyakran találtam kiegészítő adatokat. Tehát az ilyen körülmintő tevékenység nem felesleges.

A helyben kötött házasságok esetén az anyakönyvekben többnyire elegendő információ áll rendelkezésre ahhoz, hogy elinduljak a személyek azonosítása tekintetében. Az eredet vagy születési hely hiányát általában valamelyik gyerek születésekor vagy korai halálakor, továbbá az ilyen személyeket keresztszülőként és házassági tanúként szerepeltetve, illetve a haláluk bejegyzésekor nem mindig, de gyakran pótolták.

Az idegenben kötött házasságokról igazolást hoztak, amit legtöbbször kihirdettek. Ennek nyoma megmaradt az anyakönyvekben. Az azonosítás ilyen esetekben sem jelentett túlzottan nagy gondot.

A baj akkor kezdődött, amikor olyan idegenben kötött házasságokkal találkoztam, amelyeket nem jelentettek be és nem hirdettek ki. Így a helybéli anyakönyvben nincs nyomuk. Előfordult, hogy az első házasságok alatt máshol laktak, sőt ott is születtek az első gyerekeik. Később a család Dévaványára költözött, majd ott halt meg a szülők egyike vagy mindkettő. A hosszú helybéli élet után már nem is tekintették őket idegennek. Így legtöbbször elfelejtették beírni az eredetüket. Gyakran előfordult, hogy

eredetként az előző lakhelyt adták meg, ami nem mindig egyezett a születés (eredet!) helyével. Ilyen is előfordult, főként az asszonyoknál. Ez mindenképpen problémát jelentett, de a helyzet egyáltalán nem volt megoldhatatlan.

Egyáltalán nem mindegy az, hogy egy településen befejezettnek tekintem egy személy családfájának építését vagy meghatározva annak pontos eredetét, esetleg egy új településen vagy egy másik felekezetenél még további nemzedékekben felállíthatom a kutatott családfát. Az ilyen helyzetek megoldása a cikk elején jelzett „kinek mennyire fontos” témakörbe tartozik.

A törökök kiverése, majd a Rákóczi-szabadságharc után az elnéptelenedett településekre nemcsak a volt lakosok tértek vissza, de sokan érkeztek Erdélyből, a mai Németország különböző tartományaiából, a Felvidékről és más országrészekből. A többségében református alföldi településeken az 1700-as években sorra nyitották meg kapukat a római katolikus templomok. Nem egy esetben a helyi római katolikus felekezethez tartozó földesurak támogatásával és szervezésében, az ország legkülönbözőbb területeiről érkeztek a római katolikus vallású személyek vagy családok. A jövevények között nem egyszer voltak eredendően olyan református településekről érkezettek is, akik a jobb megélhetés reményében itt már római katolikus vallásra tértek. Az ilyen jövevények családneve a legtöbbször elűtött a tősgyökeresekétől.

Csupán annak bizonyítására, hogy e jelenség sem helységfüggő, Dévaványa kapcsán nemcsak több családnevet, de több települést is bemutatok.

Dévaványán az 1800-as évek végén jelentek meg a Havacsák nevet viselő családok. A kutatás során hamar kiderült, hogy az ilyen nevű családokkal majdnem mindegyik környékbeli településen találkozhattam. Nem hagyott nyugodni a gondolat: honnan eredhetnek e különös hangzású, mondhatni azt, hogy nemcsak helységidegen, de tájidegen családnév viselői?

A bizonyítás annál nehezebb feladat, mert igen szapora családokról van szó. Az anyakönyvező felekezetek az esetek többségében már a kezdeteknél sem, vagy csak igen ritkán tüntették fel a házasságot kötő vőlegény és menyasszony eredetét. Ennek oka talán azzal is magyarázható, hogy az ilyen családfők még valahol az „őshazában” házasodtak. A halotti bejegyzéskor viszont már annyi éve éltek az adott településen, hogy a plébánosok helybélieknek tekintették nemcsak őket, de felnőtt gyerekeiket is.

Nevükre a Filimon – Fülemen – Fülemon – Filemon családnév kutatása kapcsán, különösen a körösladányi római katolikus anyakönyvekben figyeltem fel. Ott már száz évvel korábban, tehát az 1800-as évek elején számos Havancsák család élt, akiknek nevét gyakran Hovencsák formában is írták. Érdekes megfigyelésem volt az, hogy az 1800 előtt nősült, így a valahol máshol anyakönyvezett

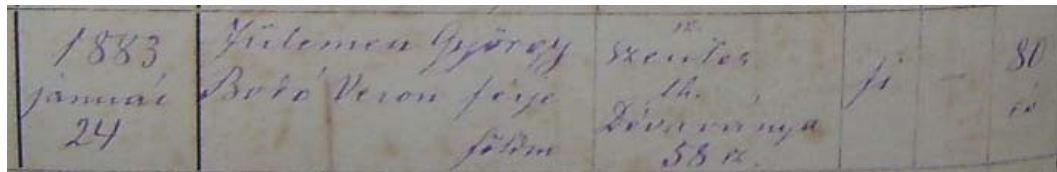
ilyen nevű személyek felesége is idegen hangzású nevet viselt (pl. Kuglis vagy Kuklis, Mizák, Mahovics, stb.). Mondhatom, hogy e nevek nemcsak helységidegen-hangzásúak, de tájidegenek is.

A körösladányi római katolikus házassági anyakönyvben 1805. november 5-én jegyezték az Árva megyei Brezovicza településen született római katolikus hitvallású Hovencsák Mátyás (apja Mátyás) házasságkötését a szintén Árva megyei Stepano településen született római katolikus hitvallású Kuglis Katalinnal. Fényes Elek geográfiai szótárában a bejegyzések állításainak helyességére rövid úton magyarázatot találtam. A Havancsákok őshazáját ma is így hívják. Érdekességként említem meg, hogy Árva vára után a lengyel határ közelében van. A környezet gyönyörű. Tudom, mert jártam valaha arra. Nem álltam meg, mert akkor még nem tudhattam azt, hogy egyszer más vetületben találkozom vele. Stepano már akkor is a Kubinyi család birtoka volt. Aligha tévedek, amikor azt feltételezem, hogy Alsó vagy Felső Kubinyhoz csatolták. Kuglis Katalin is a szüleivel onnan érkezhettek Körösladányba. Így ma több Kuklis család él ott, akiknek nevét gyakran „Kuglis”-nak is írták.

Az 1800-as évek második felében Fegyvernekről és Kenderesről dohánytermesztőként több Pádár család költözött Dévaványára, ahol a nevük helységidegen volt. Tekintettel arra, hogy Fegyverneken 1862 előtt nem volt, továbbá Kenderesen is csak 1776-ban kezdődött el a római katolikus anyakönyvezés, kerestem a Pádár nevet viselő családok eredetét is. Kerestem azt a települést, ahol már korábban is anyakönyveztek a római katolikus felekezetben Pádár nevet viselőket. A vérszerinti rokonság felállítása nem egyszerű feladat. Ennek menetét egy későbbi cikkben a saját példámon mutatom be. De egyelőre maradok a Pádároknál.

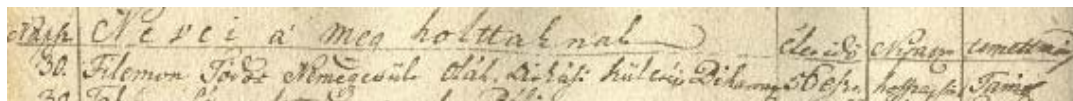
A Havancsákokhoz hasonlóan rájuk is a Filimon – Fülemen – Filemon – Fülemon nevűek kutatása közben figyeltem fel, mégpedig a szentesi római katolikus anyakönyvekben. Ott már 1750-ben elkezdődött a római katolikus felekezet anyakönyvezése és számos Pádár nevű újszülött és házasságkötés vagy halotti bejegyzés szerepel. Számtalan ilyen bejegyzés bekerült nálam az úgynevezett közös adatbázisomba. A kiemelten kezelt dévaványai táblázatok mellett van egy külön adatbázisom, ahol az exogámiával érintett települések adatait gyűjtöm. Általános elvként kezelem, hogy az újonnan kutatott anyakönyvekben figyelem mindazokat a neveket is, amelyek valamennyi gyakorisággal előfordultak Dévaványán, de beazonosításuk gondot okozott, illetve távlatban érdekeseek lehetnek. Ilyen nevek lettek a Filimon és a Pádár mellett a Kozma, Töröcsik, Kalu, Szász, Baksa, Czinege, stb. nevek. E név és adatgyűjtemény útjelzőként szolgálhat egyes konkrét személyek esetén. Ilyennek bizonyult Kozma János, valamint Kozma Mihály is, akik Szentesen születtek, házasodtak, majd Dévaványán haltak meg.

Bemutatom Filimon Tódor esetét. Itt lényegében egyszerre fordul elő a névelírás, a lódítás, a válás és az eredet helytelen megadása. A probléma megoldása az igen népes Fülemen, Fülemon és Filemon vagy Filimon neveket viselők nagy családjának rejtélyes múltjáról távolítja el a homályos leplet, egyszerre több nemzedékben. E leszármazottak őse a dévaványai római katolikus anyakönyvek szerint Fülemen György, akinek halotti anyakönyvi bejegyzése a következő:

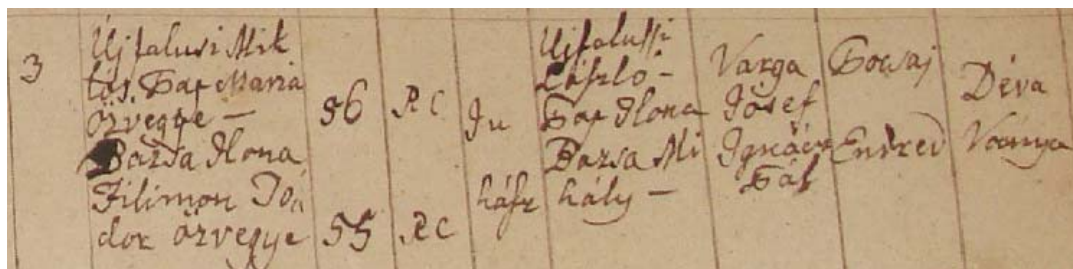
A fenti bejegyzés a halotti eseménnyel kapcsolatos adatokon kívül megad egy nagyon lényeges árulkodó információt: Fülemen György eredetének a római katolikus halotti anyakönyv Szentest jelöli meg. Szentesen az 1800-as évek elején, de előtte és utána sem fordult elő Fülemen név. Ebben az időben Szentesen a római katolikus felekezeten kívül anyakönyveztek még a reformátusok, evangélikusok és görögkeletiek is. A Fülemen név egyikben sem fordult elő. A görögkeleti anyakönyveket ebben az időben görög betűvel írva románul vezették. Az utókor számára egyes oldalakat ceruzával írva, valaki lefordította. Olvashatósága nagyon rossz, de ennek ellenére értékelhető bejegyzésre bukkantam: „1799. október 6-án Filimon Tódor vette Bodzsa Mihály leányát, Ilonát”.

Innen kezd érdekessé válni a történet. A dévaványai református halotti anyakönyvben 1817. április 30-án jegyezték Filemon Tódor halálát:

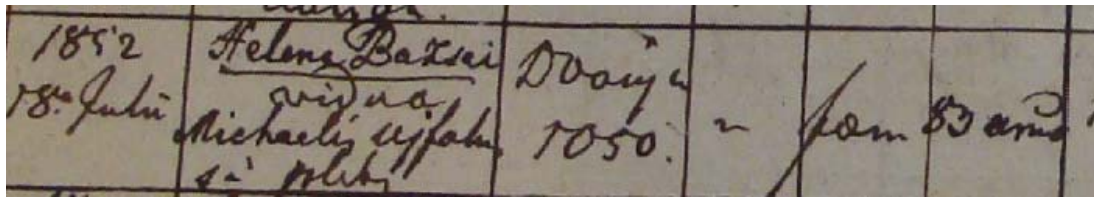

A bejegyzés szerint ő nem egyesült oláh, a Bihar vármegyei Bikács szülötte. A megadott adatok szerint 1761-ben született. A felesége nevét nem adták meg, de aligha tévedek, ha azt állítom, hogy a szentesi görögkeleti anyakönyvben az ő házasságkötését találtam meg.

A dévaványai római katolikus esketési anyakönyvek szerint 1836. november 3-án özvegy Filimon Tódorné Bazsa Ilona, 56 éves korában, kinek apja Mihály, férjhez ment özvegy Újfalusi Miklóshoz:

A dévaványai római katolikus halotti anyakönyvek szerint 1852. július 18-án jegyezték özvegy Újfalusi Mihályné halálát:

Itt ugyan a férjét Michaelnak (Mihály), őt pedig Bazsai Helenának (Ilona) írták, de nem férhet ahhoz kétség, hogy kiről van szó. A kora már érdekesebb, mert mindent összevetve a halotti bejegyzés szerint 1769-ben kellett születnie. Így a házasságkötéskor nem 56, hanem 67 éves volt. A második házasságkötésnél bementett életkor már azért sem lehet igaz, mert az első házasságát így tíz éves korában kötötte volna. Gyakorlatilag több mint tíz évet lódtott a második házasságkötésnél.

Szentesen egyik felekezet anyakönyveikben sem szerepel a Bazsa és Bazsai, de Bodzsa vezetéknév sem. A római katolikus anyakönyvekben az 1700-as évek második felében szerepel viszont a Baksa név. A hangzása más, de sokszor a „z” és „k” betűk írása megtévesztő volt. Sőt elképzelhető, hogy a Baksa név viselője szívesebben vette a Bazsa alakot.

Aki a Fülemeneket, Filemonokat vagy Filimonokat kutatja a dévaványai római katolikus anyakönyvekben, már 1837-ben elakad, mivel nem találja meg Fülemen József nevű ősenek születési adatait, valamint szüleinek házasságkötését sem. Hozzáteszem, hogy az anyja Bodó Veronika sem azonosítható, hiszen ő is helységidegen-nevű. Ismeretlen Fülemen György és Bodó Veronika házasságkötésének bejegyzése is. Továbbá Bodó Veronika nem szerepel a dévaványai halotti anyakönyvben sem. Ez azt jelenti, hogy a férje halála után más településre költözött.

Éltem a gyanúperrel, hogy valamely közeli településen köthettek házasságot. Így vettem górcső alá a körösladányi római katolikus házassági anyakönyveket, amelyek vezetését az 1700-as évek végén kezdték meg. Itt 1796. július 17-én jegyezték az udvari születésű (Sárrétudvari) református hitvallású Bodó István és a római katolikus füzesgyarmati eredetű Béres Terézia házasságkötését. Füzesgyarmaton ekkor még nem volt katolikus felekezet. A családi név egyezése magabiztosságot kölcsönözött. Bár hosszú évtizedekig nem találtam egyetlen Fülemet és Bodót sem. 1833. november 11-én jegyezték azt, amit oly régóta kerestem. A dévaványai Filimon György vette feleségül a szigetpusztai lakos Bodó Veronikát. Mindketten római katolikusok. A házassági anyakönyv következő oldalán 1834. november 24-én jegyezték a dévaványai Filemon Elias (Illés) és Skultéti Borbála szigetpusztai lakos házasságkötését. Filemon György és Filemon Illés édestestvérek. E nevek többször nem fordultak elő a körösladányi római katolikus házassági anyakönyvekben. Persze talákoztam számtalan olyan névvel, amelyek azonosítása ez előtt Dévaványán megoldatlan volt.

A születési anyakönyvek vizsgálata sem adott sok eredményt. Bodó Veronika születését nem Körösladányban anyakönyvezték. Az házasságkötésük után viszont két gyerekük (Filimon Anna és

Filemon József) születését itt anyakönyvezték. Ekkor a szülőket szeghalmi lakosoknak írták. Megadták Filimon – Filemon György foglalkozását is: juhász volt. Így már Dévaványán azonosítottá vált Fülemen József, akinek felesége Kozma Borbála már Dévaványán született. Az apja és nagyapja közötti vérségi kapcsolat továbbra sincs bizonyítva, valamint egyelőre nyitott Béres Terézia nagymama és az anyja Bodó Veronika azonosítása is. Biztos vagyok abban, hogy környékbeli római katolikus felekezetek anyakönyveinek tanulmányozása közben előbb vagy utóbb megtalálom őket.